

Veřejný ochránce práv
OMBUDSMAN

Výňatky a shrnutí

ze zpráv ze systematických návštěv věznic

2014 a 2015

Přehled témat, anonymizovaných poznatků a doporučení ze zpráv veřejné ochránkyně práv ze systematických návštěv sedmi věznic profilovaných pro výkon trestu odnětí svobody mužů se zařazením do věznice typu dozor a ostraha.

Dokument slouží k informování široké i odborné veřejnosti o tématech, jež ochránkyně vnímá jako důležitá s ohledem na důstojnost osob ve výkonu trestu odnětí svobody a prevenci špatného zacházení.

O vybraných tématech ochránkyně odděleně pojednává v souhrnné zprávě a formuluje doporučení a návrhy opatření k nápravě.

Obsah

Úvod	3
Materiální podmínky a vybavení	7
Hygiena a podmínky jejího zajištění	14
Stravování	17
Zdravotní péče.....	19
Režimovost.....	26
Bezpečnost.....	28
Kontakt s vnějším světem.....	34
Zacházení s odsouzenými	39
Kulturní, sociální a duchovní potřeby	42
Příprava na propuštění.....	46
Stížnosti a žádosti	48

Úvod

1. Systematické návštěvy a jejich cíl

Veřejný ochránce práv na základě ustanovení § 1 odst. 3 a 4 zákona o veřejném ochránci práv¹ provádí systematické návštěvy míst (zařízení), v nichž se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě. Příčinou omezení na svobodě může být jak rozhodnutí orgánu veřejné moci, tak může být důsledkem závislosti na poskytované péči. Cílem systematických návštěv je dle § 1 odst. 3 zákona o veřejném ochránci práv posílit ochranu osob před mučením a všemi formami tzv. špatného zacházení.

Systematické návštěvy se provádí od roku 2006. Informace se zobecněnými poznatky o situaci v jednotlivých typech zařízení ochránce zveřejňuje. Jsou dálkově dostupné,² aby mohly sloužit veřejnosti, i nenavštíveným zařízením jako zdroj informací o doporučeních ochránce.

2. Systematické návštěvy věznic

Pro část roku 2014 a 2015 jsem k provedení systematických návštěv vybrala věznice určené (profilované) pro výkon trestu mužů se zařazením do typu dozor a ostraha. Pracovníci Kanceláře jich navštívili sedm. V České republice je celkem 35 věznic. 27 mužských věznic má oddělení s dozorem a ostrahou. Navštíveno tedy při této příležitosti bylo 20 % všech věznic (26 % mužských věznic, kde je zřízeno oddělení s dozorem a ostrahou).

Informace o navštívených věznicích, včetně informací o jejich kapacitě³ a naplněnosti,⁴ jsou uvedeny v následující tabulce. Červeně zvýrazněné věznice jsou ty, kde byla oddělení v době systematické návštěvy kapacitně přeplněna.

¹ zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů

² Viz Veřejný ochránce práv. Ochrana osob omezených na svobodě. *Ochrance.cz* [on-line]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/>.

³ Zahrnuta jsou pouze oddělení pro výkon trestu v typu dozor a ostraha. Některé navštívené věznice měly i oddělení pro výkon trestu v jiných typech či oddělení pro výkon vazby. Ty nebyly předmětem návštěv.

⁴ Stav aktuální v době návštěvy dle měsíčních statistických hlášení Vězeňské služby ČR. Dostupné z www.vscr.cz [online].

Věznice	Kraj	Kapacita	Naplněnost
Znojmo	Jihomoravský	207	164
Pardubice	Pardubický	678	584
Příbram	Středočeský	718	690
Karviná	Moravskoslezský	203	87
Nové Sedlo	Ústecký	414	426
Břeclav	Jihomoravský	164	120
Jiřice	Středočeský	715	749

Ustanovení § 56 odst. 1 trestního zákoníku stanoví, že „nepodmíněný trest odnětí svobody se vykonává diferencovaně ve věznici a) s dohledem, b) s dozorem, c) s ostrahou, nebo d) se zvýšenou ostrahou“. Podle odst. 2 „soud obvykle zařadí do věznice s dozorem pachatele, kterému byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatele, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující tři léta a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin. Do věznice s ostrahou pachatele, kterému byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, který byl odsouzen pro přečin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem.“ S ohledem na závažnost trestného činu a stupeň a povahu narušení pachatele může soud pachatele umístit do jiného typu věznice [§ 56 odst. 3 trestního zákoníku].

Rozhodla jsem se zařadit do plánu návštěv právě tento typ zařízení, zejména z těchto důvodů: Systematické návštěvy věznic typu dozor nebyly dosud veřejným ochráncem práv provedeny; ve věznicích typu ostraha se nachází nejpočetnější skupina odsouzených; z věznic typu ostraha přichází nejvyšší počet stížností.

3. Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody

Základní práva a svobody odsouzených jsou garantovány nejen v Listině základních práv a svobod, ale i v řadě mezinárodních úmluv, které jsou pro Českou republiku právně závazné (např. evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, či Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání).

Zákonnou a podzákonnou úpravu trestu odnětí svobody a souvisejících témat obsahují tyto předpisy, na které v dokumentu místy odkazují:

- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon);
- zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o zdravotních službách);
- zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o vězeňské službě a justiční strážní);
- vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů (dále jen vyhláška).

Při posuzování zacházení s odsouzenými a hodnocení podmínek, ve kterých žijí, vycházím rovněž z doporučení a standardů mezinárodních organizací, které sice nejsou formálně právně závazné, ovšem představují určitý minimální standard ochrany základních práv a svobod odsouzených. Jedná se zejména o Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům [Rec (2006) 2], či standardy formulované Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání⁵ (dále jen Standardy CPT).

Pro chod věznic jsou určující nařízení generálního ředitele, na která v textu odkazují a pro usnadnění je označuji zaužívanou zkratkou „NGŘ“.

4. Souhrnná zpráva z návštěv věznic

Souhrnnou zprávu vydávám jako zvláštní dokument, v souladu s § 21a odst. 3 zákona o veřejném ochránci práv. Zvláštní pozornost v ní věnuji

- zaměstnávání;
- podmínkám výkonu trestu u osob dlouhodobě nemocných, nebo se zdravotním postižením;

⁵ EVROPSKÝ VÝBOR PROTI MUČENÍ. Standardy CPT [online]. Štrasburk: Evropský výbor proti mučení, 2015 [cit. 24. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.cpt.coe.int/en/docsstandards.htm>. V textu je odkazováno na nejvyšší verzi Standardů CPT publikovanou v českém jazyce, což je CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2004, dostupné z: <http://www.cpt.coe.int/lang/cze/cze-standards.pdf>.

- kázeňské praxi a motivačním činitelům;
- poskytování zdravotní péče;
- naplňování účelu výkonu trestu a personálnímu zajištění věznic.

Proto v tomto dokumentu nejsou rozpracovány podrobně, anebo vůbec.

Materiální podmínky a vybavení

1. Přeplněnost a hromadné ubytování

Vyhláška v § 17 odst. 6 určuje minimální plochu připadající na jednoho odsouzeného v ubytovací místnosti určené pro více odsouzených (4 m²). Jestliže však celkový počet odsouzených vykonávajících trest ve věznicích téhož základního typu v rámci republiky překročí kapacitu věznic stanovenou tak, aby na jednoho odsouzeného připadala ubytovací plocha alespoň 4 m², lze odsouzeného umístit do ubytovací místnosti určené pro ubytování více odsouzených, v níž na něho připadne ubytovací plocha menší než 4 m². V roce 2015 byla v důsledku přeplněnosti v celé České republice ubytovací plocha na jednoho odsouzeného u určitých typů věznic snížena na 3 m².

Při systematických návštěvách bylo porušování uvedeného ustanovení opakovaně zjištěno, a to ve chvíli, kdy minimální plocha ještě nebyla snížena. Ubytovny se připravují na nástup dalších vězňů, zvyšuje se dosavadní kapacita ubytovacích místností. Systém hromadného ubytování odsouzených, které obecně není vhodné, protože podporuje různé patologické jevy, se tedy nejen neopouští, ale ještě se dále umocňuje jeho tíživost.

Například kapacita ostrahového oddělení jedné navštívené věznice je při dodržení ubytovací plochy 4 m² 63 odsouzených; při ubytovací ploše 3 m² je kapacita 82 odsouzených. V době návštěvy na oddělení pobývalo 69 odsouzených, přičemž umístění dalších se předpokládalo. Na jedné cele již bylo ubytováno 8 odsouzených. Další cely s kapacitou 8 lůžek byly připraveny k obsazení. Stísněnost ubytovacích místností přitom nebyla dostatečně kompenzována: jedna z kulturních místností na oddělení byla v době návštěvy využívána jako sklad potravin provozovatele vězeňské kantýny, kapacita druhé kulturní místnosti je limitována její velikostí (v době návštěvy 8 židlí a 4 stolky). Na jedné z ubytoven jiné navštívené věznice je celkem 12 ložnic, 1 ložnice je po 5 odsouzených, 2 ložnice jsou po 4 odsouzených, zbytek ložnic má kapacitu 10 a více.

Evropská vězeňská pravidla (body 18.5 – 18.7) považují společné ubytování odsouzených za možné, nicméně pouze v případě, kdy je to vhodné. V přímé úměře se vzrůstajícím počtem lůžek v ubytovací místnosti se stupňuje nedostatek soukromí v každodenním životě odsouzených. Navíc, jak uvádějí Standardy CPT, ubytovací místnosti s větším počtem lůžek představují hrozbu

v podobě zastrašování a násilí mezi odsouzenými, takové uspořádání omezuje řádný dozor ze strany věznic nad odsouzenými⁶ a podporuje tak nežádoucí, tzv. „druhý život“ odsouzených.

Doporučuji

- **ubytovávat odsouzené tak, aby byla dodržena minimální plocha připadající na jednoho odsouzeného v ubytovací místnosti určené pro více odsouzených.**

Je mi zřejmé, že není v moci věznic snížit počet umístěných odsouzených. Nicméně, jakmile to kapacitní situace umožní, doporučuji rovněž

- **přijmout opatření (např. stavebně-technická) k omezení hromadného systému ubytování odsouzených.**

2. Vybavení ubytovacích místností

2.1 Protiprachové podložky

Dle § 17 odst. 7 vyhlášky musí být horní lůžko patrových lůžek opatřeno podložkou, která nepropouští prach. V ubytovacích místnostech v jedné z navštívených věznic jsem se setkala i s patrovými postelemi, které nebyly podložkami vybaveny.

2.2 Matrace

Kvalitu a stav matrací jsem komentovala ve čtyřech věznicích. Byly staré, nevyčistitelné, místy páchnoucí, z dlouhodobého hlediska neumožňující dobrý odpočinek na lůžku.

2.3 Okna

Evropská vězeňská pravidla v doporučení 18.2 stanoví, že všechny prostory, v nichž mají vězni žít, pracovat, nebo se shromažďovat, musí mít dostatečně velká okna, aby mohli za normálních okolností při denním světle číst, nebo pracovat. Okna musí být konstruována tak, aby umožnila přístup čerstvého vzduchu. Není přijatelné odsouzeným na standardním oddíle, kde tráví převážnou část dne, upírat přístup ke světlu a proudění čerstvého vzduchu.

Řešení oken jsem kritizovala v případě tří věznic. Značný světelný diskomfort například způsobují „lexany“ na oknech, které navíc brání účinnému odvětrávání (zejm. v prostorách WC a kuřárny). Drátěné pletivo v celách oddělení pro výkon kázeňských trestů jedné věznic zabraňovalo přístupu světla do místnosti, takže při zhoršeném počasí se v celách muselo i přes den svítit. Na celách ostrahového oddílu v jedné věznic byla okna z vnitřní strany vybavena drátěnými

⁶ Standardy CPT, bod 29 na straně 24.

„piškoty“ (hustá síť ok), takže okna šlo otevírat pouze na několik centimetrů. To bránilo proudění vzduchu a sama síť snižovala prostupnost světla. Spodní část oken navíc byla z matného skla.

Je-li účelem „piškotů“ a matného skla zabránit navazování nepovolených kontaktů mezi odsouzenými (tzv. „koňování“), měla by věznice na tento problém reagovat individuálně formou kázeňského řízení, nikoliv plošným zabedněním oken.

Doporučuji

- **odstranit stavebně-technické prostředky, které brání průniku světla a účinnému větrání.**

Dokud doporučení není realizováno a trvají nevyhovující mikroklimatické podmínky na celách, musí je věznice kompenzovat vyšší dotací volnočasových aktivit mimo prostor cely.

3. Toalety a umývárny

3.1 Toalety

Evropská vězeňská pravidla v bodě 19.3 stanoví, že „vězni musí mít volný přístup k hygienickým zařízením, která jsou zdravotně nezávadná a respektují právo na soukromí“. Vyhláška v § 17 odst. 5 stanoví, že „záchod musí být oddělen od zbyvajících prostorů cely alespoň neprůhlednou zástěnou“.

Na ostrahovém oddělení jedné z věznic je WC od zbytku cely odděleno nízkými dvířky, která nezakrývají celý dveřní otvor. Odsouzení to kompenzují tím, že zbytek prostoru mezi dvířky a dveřním otvorem vyplňují igelity, ručníky či prostěradly, avšak tuto „výplň“ dozorcí netolerují. Rovněž tam na jedné cele oddělení výkonu kázeňských trestů chyběly zcela dveře na WC. Již mí předchůdci ve Sborníku stanovisek veřejného ochránce práv uvedli, že „všechna společná WC musí být opatřena dostatečnými vizuálními bariérami ze stran i z čelního pohledu. Pokud je WC přímo uvnitř cely, musí být buď odděleno od zbytku cely, přičemž za optimální řešení je považováno stavebně-technické oddělení, nebo tato cela musí být využívána pouze jedním odsouzeným“.⁷ Na tomto dřívějším stanovisku ochránce setrvávám.

V jiné věznici je na eskortních celách pouze turecký záchod. V průběhu eskorty se na jiné WC nelze dostat. To vnímám jako problém tehdy, když je eskortován člověk s omezenou pohyblivostí.

⁷ Veřejný ochránce práv [online]. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv – vězeňství, 2010 [cit. 14. 12. 2015]. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Vezenstvi.pdf.

Doporučuji

- **dostatečně oddělovat WC od zbytku cely;**
- **eskortní cely vybavit klasickým WC; do té doby umožňovat eskortovaným s pohybovými problémy použití klasické toalety.**

3.2 Umývárny

Podle § 21 odst. 1 vyhlášky má věznice vytvořit náležité podmínky pro dodržování osobní hygieny odsouzených. Podle Evropských vězeňských pravidel „musí být všechny části každé věznice stále udržovány v dobrém technickém stavu a čistotě“ (19.1) a „vězni musí mít volný přístup k hygienickým zařízením, která jsou zdravotně nezávadná a respektují právo na soukromí“ (19.3).

V koupelnách v některých věznicích byla špína, plíseň, padající omítka. V jedné věznici místy chyběly ve sprchách růžice. Na chodbách jedné z věznic jsou okna, skrz která lze vidět do prostor, kde probíhá sprchování odsouzených; kdokoli prochází kolem, může odsouzené při sprchování spatřit.

Doporučuji

- **zajistit pro koupání hygienicky přijatelné podmínky a soukromí a zajistit plnou funkčnost všech sprch.**

4. Vycházkové dvory

V pěti věznicích jsem konstatovala, že na vycházkových dvorech nebyl vždy přístřešek proti dešti. V jedné věznici byly vycházky organizovány tak, že odsouzení s pohybovým omezením (ubytovaní na krizovém oddělení) využívali malé dvory pro oddělení výkonu kázeňských trestů, kde nebyly žádné lavičky. To je problém, neboť vycházka trvá vždy hodinu a nemožnost se posadit odsouzeným brání v její realizaci.

Doporučuji

- **umístit lavičky na vycházkové dvory, kde se pohybují odsouzení s pohybovým omezením.**

V okolí jedné z věznic je k dispozici volnočasová zóna. Vycházky se však odbývají na vyasfaltovaných dvorech mezi budovami. Hřiště za věznicí v tzv. volnočasové zóně se pro běžné denní vycházky nevyužívá s odůvodněním, že je blízko zakázanému pásmu, tedy vnější hranici věznice. (Odsouzení z tohoto důvodu prochází po návratu ze sportoviště důkladnou osobní prohlídkou.) Kritizovala jsem to s odůvodněním, že pokud je vnější pásmo věznice zabezpečeno na úrovni ostrahové věznice, lze vykonávat vycházky ve volnočasové zóně bez

zvýšených bezpečnostních rizik. Anebo lze alespoň vymezit určitý vnitřní prostor volnočasové zóny pro potřeby vycházek.

5. Krizové oddělení

Materiální podmínky krizových oddělení jsou upraveny v NGR č. 25/2011. Krizové oddělení má být umístěno v klidné části střeženého objektu, jeho vybavení a barevnost mají být zvoleny tak, aby přispívaly k optimalizaci psychického stavu odsouzených, a součástí má být rovněž kulturní místnost vybavená televizorem. Je-li součástí krizového oddělení zvláštní (izolační) cela, pak má být upravena a vybavena tak, aby nedocházelo k sebepoškozování odsouzeného, nebo k poškozování vnitřního vybavení cely; dle nařízení je ideální cela bez vybavení s měkkou, omyvatelnou povrchovou úpravou.

Ve čtyřech věznicích jsem shledala, že jako krizové oddělení jsou vyčleněny cely, které svým umístěním nebo svou povahou nemohou naplnit jeho účel. Například šlo o celu srovnatelnou s celou určenou pro výkon kázeňských trestů, nebo dokonce jako krizové oddělení fungovala právě (multifunkční) cela pro kázeňské tresty dále používaná i jako eskortní cela a jako výstupní oddělení. Kritizovala jsem to, protože využití víceúčelových cel limituje vybavení i samo využívání krizového oddělení. Jinde jako zvláštní (izolační) celu vyčlenili vykachlíčkovanou místnost s umyvadlem a toaletou „antivandal“. To jistě není ani bezpečné prostředí, ani prostředí optimalizující psychický stav člověka. Krizové oddělení jiné věznice je tvořeno dvěma samostatnými celami. Jedna je vybavena postelí pro přikurtování člověka, toaletou „antivandal“ a toaletním křeslem; na posteli se nacházely poutací popruhy. Druhá cela byla plně vypořádaná bez jakéhokoliv vybavení. V cele nebyl tísňový hlásič.

Byť součástí práce s odsouzenými v krizi nemusí být jejich umístění na krizové oddělení, je žádoucí, aby každá věznice byla takovým oddělením (místností) standardně vybavena. Naopak označovat za krizové oddělení to, co jde proti jeho charakteristice, může být nebezpečné.

Doporučuji

- **uvést materiální podmínky krizového oddělení do souladu s NGR č. 25/2011 tak, aby řešení a vybavení přispívalo k optimalizaci psychického stavu umístěných osob;**
- **aby v krizovém oddělení nebyly zjevně umístěny poutací popruhy.**

6. Oddělení s dozorem v nevyhovujících podmínkách

V jedné věznici byl zřetelně patrný negativní vliv prostorové dispozice věznice na režim a program zacházení. Konkrétně podmínky výkonu trestu odnětí svobody v oddělení s dozorem nebylo možné zásadně odlišit od podmínek výkonu trestu v oddělení s ostrahou. Jde

o volnočasové aktivity, „motivační nadstavbu“ a možnost odděleného ubytování odsouzených s velmi dobrým hodnocením od průměrných odsouzených, a dále od problémových odsouzených. Stírají se rovněž rozdíly mezi prostupnými skupinami vnitřní diferenciaci. Pochopitelně tam nebyla znatelná jinak obvyklá motivace odsouzených v oddělení s ostrahou o přeřazení do oddělení s dozorem.

Umístování odsouzených zařazených k výkonu trestu v typu věznice s dozorem do objektu, jenž je stavebně řešen jako vazební věznice, je zjevně nevhodné. Limituje to zásadně obsah programu zacházení a neumožňuje aplikovat jinde standardní, diferencované zacházení s odsouzenými.

7. Oděv odsouzených

7.1 Vystrojování

Složení vězeňské výstrojní výbavy je stanoveno v příloze 2 NGR č. 6/2012. Podle ní má mít odsouzený v užívání dvě šedá trička, jedno s krátkým, jedno s dlouhým rukávem. Výstroj odsouzených jsem komentovala v případě jedné věznice, neboť docházelo k porušení uvedeného nařízení a zjištěná situace byla nedůstojná. Odsouzení tam měli k dispozici pouze jedno tričko; čisté prádlo je jim vydáváno v týdenním intervalu.

7.2 Kombinace erární výstroje a vlastního oblečení

Oděv a další výstrojní součástky se odsouzeným poskytují podle ročního období, musí odpovídat klimatickým podmínkám a musí dostatečně chránit jejich zdraví (§ 16 odst. 4 zákona, § 18 odst. 1 vyhlášky), přičemž bližší pokyn k jeho nošení vydávají zaměstnanci vězeňské služby (čl. 5 odst. 2 vnitřního řádu).

Obecně platí, že vlastní sportovní oděv a obuv mohou odsouzení používat při sportovních aktivitách (§ 18 odst. 2 vyhlášky), které jsou povolovány i v rámci vycházek. Vyhláška v § 20 odst. 6 stanoví, že odsouzení mohou při vycházkách sportovat, přičemž explicitně uvádí, že „na vycházce musejí mít oděv a obuv přiměřené povětrnostním podmínkám“.

Ve dvou věznicích bylo zjištěno, že odsouzení nemohou při vycházkách v areálu věznice kombinovat erární výstroj a vlastní oblečení. Pro toto opatření nevidím důvod. V jiné věznici nelze z rozhodnutí ředitele užívat při vycházkách sportovní oděv, nota bene není při vycházkách umožněno ani sportovat. I v rámci vycházek tak odsouzení musejí užívat sintrovou výstroj, která je v letních měsících značně diskomfortní (kvůli pocení). Vzhledem k tomu, že dospělí odsouzení disponují pouze jedním tričkem s krátkými rukávy, nemohou propocené oblečení po vycházce usušit bez rizika udělení kázeňského trestu za nedodržování výstrojní kázně.

Doporučuji

- **umožnit odsouzeným, aby mohli v rámci vycházek kombinovat sintrovou erární výstroj a vlastní oblečení, včetně sportovního oděvu a obuvi.**

Hygiena a podmínky jejího zajištění

Na znatelný nepořádek a nečistotu jsem upozorňovala v případě jedné věznice. I přes opakovanou deratizaci se tam nedařilo vyhubit hlodavce. Ve vnitřních i venkovních prostorách věznice je bylo možné přímo zpozorovat (živé i uhynulé).

8. Základní hygienické potřeby

8.1 Potřeby poskytované věznicí

Věznice je povinna na základě § 21 odst. 1 vyhlášky vytvořit náležité podmínky pro dodržování osobní hygieny odsouzených tak, aby bylo zajištěno denní umývání, pravidelné holení a vykonávání běžných hygienických úkonů.

Odsouzení, kteří nemají základní hygienické prostředky, ani peněžní prostředky na jejich zakoupení, mají nárok na to, aby je obdrželi od věznice, a to v nutném množství a sortimentu (§ 21 odst. 4 vyhlášky). Odsouzenému, který není zařazen do práce, neodmítl bez závažného důvodu práci a neměl v období jednoho kalendářního měsíce jiný příjem nebo jiné finanční prostředky ve výši alespoň 100,- Kč, poskytuje věznice na základě § 16 odst. 8 zákona jedenkrát za měsíc balíček, který obsahuje základní věci osobní potřeby. Vydávání hygienického balíčku a jeho obsah v době návštěv upravoval Metodický list generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 1/2014, o podrobnostech pro výdej balíčků obsahujících základní věci osobní potřeby. Obsah balíčku měl být posuzován podle aktuálních potřeb odsouzeného, přičemž pověřený zaměstnanec (zpravidla vychovatel) měl ověřovat nutnost obsahu balíčku u konkrétního odsouzeného a tento obsah schvalovat.

Při návštěvě několika věznic bylo zjištěno, že odsouzeným, kteří mají nárok na tzv. sociální balíček, nebyl jeho obsah individualizován (bylo tak například běžné, že odsouzený bez vlasů dostával šampon a hřeben). Na nedostatek hygienických potřeb směřovalo velké množství stížností.⁸ Proto jsem intenzivně jednala s generálním ředitelem Vězeňské služby ČR. V roce 2015 nabyla účinnosti novela vyhlášky, takže nyní v § 31 odst. 3 stanoví, že základní věci osobní potřeby lze odsouzeným uvedeným v § 16 odst. 8 zákona poskytnout formou poukázky na jejich nákup. Uvedený metodický list byl zrušen a nahrazen NGR č. 13/2015.

Pokud jde o poskytování mýdla a toaletního papíru, situace ve věznicích se lišila a musela jsem ji komentovat v šesti případech. V jedné věznici je poskytovali jen nemajetným odsouzeným –

⁸ Podrobně o problémech spojených s balíčky pojednávám v Souhrnné zprávě o činnosti veřejné ochránkyně práv 2014, na str. 48.

jedenkrát za měsíc, krom dalších hygienických potřeb, 4 ks toaletního papíru a 1 ks mýdla. Ve třech věznicích poskytují toaletní papír a mýdlo (1 ks na měsíc; v případě jedné věznice mýdlo na dva měsíce) všem odsouzeným; pokud jim nevystačí, musí si je dokoupit. To je problém v případě lidí bez jakéhokoliv příjmu, kteří jsou odkázáni na ostatní.

Poskytování toaletního papíru a mýdla odsouzeným považují za minimální standard. Musí je obdržet každý odsouzený bez ohledu na příjem, a to v potřebném množství.

Doporučuji

- **vydávat toaletní papír a mýdlo každému odsouzenému, a to minimálně v počtu dvou kusů toaletního papíru na měsíc; v individuálních případech, na vyžádání, poskytnout toaletní papír nad rámec měsíčního přidělu.**

9. Sprchování

Vyhláška stanoví, že sprchování v teplé vodě se odsouzeným umožní nejméně dvakrát týdně. Zajištění sprchování není bez problémů. Nejčastěji jsou povahy provozní a organizační.

Například na krizovém oddělení jedné z věznic si odsouzení stěžovali na to, že boiler má malý objem a ne vždy se proto teplá voda dostane na všechny. Záleží pak na dozorcích, zda odsouzeným umožní vyčkat, až se voda opět ohřeje, a osprchovat se až poté (mimo harmonogram).

Také jsem zjistila problémy se zajištěním sprchování pro pracující. V jedné věznici nebylo na některých pracovištích umožňováno automaticky. Vyhláška v § 21 odst. 2 stanoví, „vyžaduje-li to pracovní zařazení odsouzených, nebo jiné okolnosti, umožní se koupání odsouzených častěji.“ V daném případě ředitel vztahoval posouzení „jiných okolností“ i právě na pracovní zařazení a umožňoval sprchování jen v případě velkého ušpinění.

V případě tří věznic jsem formulovala kritiku stran nezajištění sprchování po sportu. Sportovní aktivity jsou „jiné okolnosti“ podle citovaného ustanovení vyhlášky, a především v létě vyžadují umožnit osprchování.

Doporučuji

- **s ohledem na místní provozní danosti zorganizovat sprchování v teplé vodě tak, aby se odsouzeným dostalo minima dle vyhlášky;**
- **umožňovat osprchování po sportovních aktivitách;**
- **umožnit osprchování po návratu z práce, jejíž povaha to odůvodňuje.**

10. Praní

Všem odsouzeným je umožněno nosit vlastní spodní prádlo a ponožky (§ 18 odst. 4 vyhlášky), nicméně na některých oddílech některých z věznic chybí pračky k jeho vyprání.

Doporučuji

- **umožnit každému odsouzenému alespoň jednou týdně vyprat si spodní prádlo a ponožky v pračce.**

Stravování

11. Podmínky a organizace stravování

11.1 Možnost jíst u stolu

Ustanovení § 2 odst. 3 písm. b) NGR č. 11/2013 stanoví, že se odsouzeným strava vydává v jídelně, nebo se vydává na celách. Podle doporučení č. 22.3 Evropských vězeňských pravidel „musí být jídlo připravováno i podáváno při dodržování hygienických pravidel“. Pokud je strava odsouzeným podávána na celách nebo ložnicích, měl by mít každý odsouzený možnost jídlo sníst u stolu.

V jedné z navštívených věznic nebyla jídelna a zároveň nebyly na všech oddílech zajištěny důstojné podmínky pro stolování. V oddělení specializovaném pro výkon trestu odsouzených trvale pracovně nezařaditelných (ve věznici s ostrahou) nejsou stoly na ložnicích dost velké pro stolování více než dvou osob a ne vždy je navíc na ložnici dostatek židlí. Kulturní místnost má omezenou kapacitu a jíst tam je ostatně zakázáno. Někteří odsouzení tak konzumují stravu na posteli.

Doporučuji

- **zajistit vhodné podmínky pro důstojnou konzumaci stravy; za minimální standard považují, aby mohl odsouzený jíst u stolu.**

11.2 Čas pro konzumaci stravy

Ve dvou věznicích jsem zaznamenala, že někteří odsouzení měli na stravování (samotné jídlo) v jídelně pouze necelých 8 minut (skrytě měřeno v průběhu oběda při systematické návštěvě). Odsouzení v rozhovorech uváděli, že někdy je to ještě méně. Je pochopitelné, že čas pro sněžení jídla se liší u prvního ze skupiny a u toho, komu je jídlo vydáno jako posledního. I ten však musí mít čas na sněžení jídla v klidu a v důstojných podmínkách. Garanci času potřebného pro sněžení jídla považuji za součást práva na stravu.

Ve vnitřním řádu jedné z věznic jedna skupina zaměstnaných odsouzených neměla nastavený čas doby výdeje oběda, což vzbuzuje pochybnosti, zda je pro ně dostatečný čas zajištěn.

Doporučuji

- **zajistit, aby všichni odsouzení měli dostatek času (alespoň 15 minut) pro konzumaci vydané stravy.**

11.3 Zajištění dohledu při výdeji

Výdej stravy je náročný proces mimo jiné proto, že může docházet k šizení porcí, nebo nedovolenému předávání věcí mezi personálem kuchyně a strážníky. Proto je potřeba, aby personál věznice zajišťoval dohled a garantoval tak vydaný příděl i bezpečnost. V jedné věznici jsem kritizovala, že při výdeji sice „hlídalo“ několik osob, ale stáli několik metrů od výdejního okénka a někdy je od okénka dělila skupina odsouzených stojících ve výhledu. Pak je takové opatření neúčinné. Z rozhovorů přitom vyplynulo, že k nedovoleným směnám v době výdeje dochází.

Doporučuji

- **zajistit dohled nad výdejem jídla tak, aby účinně předcházel směňování a zmenšení porcí jídla.**

12. Kvalita stravy

V jedné věznici podávali k obědu či večeři maso pouze mechanicky upravené (sekaná, masové kuličky apod.). Dle vyjádření personálu byla důvodem prevence konfliktů mezi vězni kvůli velikosti porcí. Dle mého názoru může být důvod také ekonomický, neboť pořizovací náklady mechanicky zpracovaného masa jsou nižší. Tomu odpovídaly i poznatky odsouzených, kteří hovořili o přípravě jídla z kuřecího separátu, přičemž v jídle údajně nacházeli mleté peří a zobáky. V rámci návštěvy jsem chtěla tuto skutečnost ověřit přímo v provozu kuchyně a ve skladu, nicméně mrazáky pro uskladnění masa byly prázdné. Doporučila jsem věznici, aby odsouzeným podávala i mechanicky nezpracované maso. Ředitel přislíbil nápravu ve formě častějšího zařazení plátkového masa na jídelníček.

Doporučuji

- **podávat i mechanicky nezpracované maso a nepřipravovat pokrmy ze separátu, jenž obsahuje nemasité zbytky zvířat.**

V jedné z věznic si odsouzení plošně stěžovali na absenci mléka v jídelníčku. Jinde v době návštěvy odsouzení dostávali čtyřikrát týdně (v úterý, čtvrtek, sobotu a neděli) studenou večeři, která jim byla vydávána již s obědem. Důvodem tohoto opatření byla snaha ušetřit zaměstnancům věznice (včetně vychovatelů) čas, který jinak tráví výdejem jídla a souvisejícím naváděním. Kvalita večeří tam byla předmětem opakovaných a také hromadných stížností. Ředitel se nakonec rozhodl studené večeře vydávat pouze dvakrát týdně.

Zdravotní péče

13. Dostupnost zdravotních služeb

Vyhláška konkretizuje, že zdravotní péči o odsouzeného zajišťuje především zdravotnické středisko ve věznici, nebo jiné zdravotnické zařízení vězeňské služby.

13.1 Možnost dostat se k lékaři

V jedné z věznic jsem se setkala s několikadenními čekacími dobami k navedení k lékaři, v jejichž důsledku se odsouzeným nedostávala lékařská péče či léky, které musejí pravidelně užívat. V reakci na mou zprávu ve věznici změnili způsob předpisu chronické medikace. V jiné věznici jsem kritizovala nejasnost pravidel pro navedení odsouzeného k lékaři (odsouzení, dozorců i zdravotníci uváděli jiná pravidla). Pravidla však mají být jasná – jednak proto, aby se každý odsouzený mohl dostat k lékaři včas, a jednak aby neexistovaly nežádoucí bariéry mezi pacientem a lékařem a o navedení mimo čas stanovený pro ten který oddíl nerozhodoval někdo jiný, než lékař.

V jedné věznici byl sice obecně zaveden správný způsob nahlašování k lékaři, kdy se odsouzení zapisovali do knihy na oddíle, kterou následující den ráno vychovatel předával na zdravotní středisko. Ale na dvou oddílech vychovatel pověřoval sepsáním požadavků „barákového“ (odsouzený, který pomáhá vychovateli se zajišťováním různých organizačních záležitostí). Jeden odsouzený tak fakticky dostal možnost ovlivnit, kteří odsouzení se dostanou k lékaři, což je nepřípustné.

Doporučuji

- **zavést efektivní a jasný systém hlášení odsouzených k lékaři zajišťující dostupnost zdravotní péče a vylučující rozhodování ze strany dozorců, vychovatelů nebo jiných odsouzených;**
- **zajistit, aby o navedení odsouzeného do ordinace rozhodoval lékař;**
- **v pochybnostech o akutnosti zdravotního stavu odsouzeného ho k lékaři navést bez zbytečného odkladu.**

13.2 Nedostatek lékařů

Ve věznicích jsem se setkávala s nedostatkem lékařského personálu; řada ředitelů věznic zmiňovala nesnáze při zajišťování lékařů. Poddimezování zdravotnického personálu snižuje kontinuitu lékařské péče a přináší s sebou riziko, že se odsouzeným nedostane včasné a řádné

zdravotní péče. V jedné z věznic byla situace stran zajištění péče lékaře vážná. Praktický lékař byl přítomen 3x týdně, pozice vedoucího lékaře zdravotního střediska nebyla obsazena. Ve více některých věznicích existoval problém s několikedenními čekacími lhůtami na navedení k lékaři. Těmto věznicím jsem doporučila zavést efektivní a transparentní systém zajišťující dostupnost zdravotní péče. Pokud je třeba z různých důvodů posoudit nutnost či nezbytnost ošetření (tedy prioritu případu), o navedení odsouzeného do ordinace by měl vždy rozhodovat lékař. V pochybnostech o akutnosti zdravotního stavu odsouzeného by přitom měl být odsouzený k lékaři naveden bez zbytečného odkladu. Blíže se tématu zajištění zdravotní péče věnuji v souhrnné zprávě.

13.3 Zajištění první pomoci

Problematika kardiopulmonální resuscitace je důležitá a ve věznicích bohužel čas od času také v praxi prověřovaná.

V případě, že je nalezen odsouzený nejevící známky života, je zahájení kardiopulmonální resuscitace vždy na dozorcích, vychovateli, nebo některém ze spoluvězňů. V jedné věznici bylo zjištěno, že i když dojde k této situaci v pracovní době zdravotníků, ujmou se postiženého, až když je dopraven na ošetrovnu. Doporučila jsem tuto praxi změnit tak, aby lékaři v akutních případech docházeli přímo na oddíl a nedocházelo tak ke ztrátě času nebo riziku poranění.

V jedné věznici jsem upozornila na to, že sice je dostupný klasický defibrilátor, nezdravotnický personál však není proškolen v jeho použití. Organizace poskytování první pomoci nebyla v této věznici jasně upravena vnitřními předpisy, což jsem doporučila napravit. Pro lepší zajištění ochrany života odsouzených nicméně doporučuji pořízení a vhodné umístění také automatického externího defibrilátoru (místo klasického defibrilátoru), jehož obsluha je uživatelsky jednodušší.

Doporučuji

- **zvážit pořízení automatických externích defibrilátorů.**

14. Kvalita poskytovaných služeb

14.1 Stížnosti odsouzených

Se stížnostmi na kvalitu zdravotní péče jsem se setkala ve všech navštívených věznicích a ostatně tvoří i významný podíl podnětů, kterými se na mě vězni obracejí i mimo systematické návštěvy. V jedné věznici byla nespokojenost enormní a řada odsouzených nezávisle na sobě poukazovala na stejné problémy. Většinu stížností nebylo možno na místě potvrdit, ale ani přesvědčivě vyvrátit. Rozhodla jsem se proto podat podnět orgánu příslušnému podle zákona o zdravotních službách k provedení kontroly poskytovaných zdravotních služeb.

14.2 Vedení zdravotnické dokumentace

Podmínky vedení zdravotnické dokumentace jsou stanoveny zákonem o zdravotních službách (§ 53 a násl.) a vyhláškou č. 98/2012 Sb., o zdravotnické dokumentaci, ve znění pozdějších předpisů.

V jedné věznici nesplňovala zdravotnická dokumentace, vedená praktickými lékaři věznice, minimální právní požadavky. Záznamy v dokumentaci byly fragmentární a neprůkazné, často chyběly podstatné náležitosti záznamu o ordinaci léku (předpis nebyl jednoznačný, nebylo patrné zdůvodnění ordinace, často chyběla i identifikace lékaře). Především u léků, které mohou vést k farmakologickému omezení pacienta (jako je např. Tiapridal), je přitom nezbytné jasné odůvodnění, proč byl lék aplikován.

V jiné věznici nebylo možné prošetřit a vyhodnotit většinu obdržených stížností na poskytovanou zdravotní péči. Záznamy ve zdravotnické dokumentaci totiž neobsahovaly informace o tom, s čím pacienti k lékaři přicházeli a z jakého důvodu jim byly jejich požadavky zamítnuty. Například nebylo možné vysledovat důvody pro vysazení medikace.

Vedením kvalitních záznamů ve zdravotnické dokumentaci poskytovatel zdravotních služeb naplňuje zákonné povinnosti, eliminuje sporné momenty při poskytování zdravotních služeb, a tím sám sebe chrání. Nedostatečnost vedených záznamů znemožňuje zpětně přezkoumat kvalitu poskytovaných zdravotních služeb; nelze také zpětně ověřit oprávněnost ordinace léčivých prostředků.

Doporučuji

- **vést zdravotnickou dokumentaci v souladu s právními předpisy; mimo jiné zaznamenávat relevantní požadavky pacientů (na vyšetření a ošetření, či poskytnutí zdravotních pomůcek) a způsob jejich vyřízení.**

14.3 Vztah lékař – pacient

Ve vězeňském prostředí je více než na svobodě náročné budovat důvěru ve vztahu lékař - pacient. Svědčí o tom četné stížnosti vězňů napříč věznicemi, stejně jako častá nespokojenost zdravotníků s chováním vězňů a jejich přístupem ke zdraví.

Systematické návštěvy přinesly také zjištění, že je vztah lékař – pacient aktuálně plošně narušen tím, že lékař musí s ohledem na finanční situaci vězně určovat, jaké medikamenty předepíše a na jaké už vězeň nemá (viz níže). Jako ponižující to vnímají lékaři i pacienti.

Nadto v jedné věznici vyplynuly mimořádně špatné vzájemné vztahy mezi lékařem a odsouzenými. Řada odsouzených si stěžovala na kvalitu a dostupnost zdravotní péče. Několik z nich uvedlo, že se jich pak lékař ptal, zda si na něj stěžovali pracovníkům Kanceláře. Vnímali to, vzhledem ke svému zdravotnímu stavu a potřebě být od lékaře ošetřeni, jako výhrůžku.

Rozhovory s vězni bylo ověřeno, že jejich důvěru snižuje, když lékař poskytuje péči také zaměstnancům věznice, což se v některých věznicích stále děje. CPT k tomu v souvislosti s návštěvou České republiky v roce 2010 uvedl, že je znepokojen praxí vězeňských lékařů, kteří léčí vězně i personál. Dále uvedl, že „tato dvojí odpovědnost by mohla být na újmu kvality poskytované péče a mohla by rovněž vést ke střetům zájmů, což by nakonec mohlo ohrozit (předpokládanou) profesionální nezávislost vězeňských lékařů“.

15. Komunikace s cizinci

Ve čtyřech věznicích z rozhovorů s pracovníky zdravotního střediska vyplynulo, že komunikace s odsouzeným, se kterým se nelze domluvit česky, neprobíhá s pomocí profesionálního tlumočnicka, ale nejčastěji prostřednictvím tlumočení jiným odsouzeným. Jinde je při tlumočení používán internetový překladač.

Stávající postupy věznic lze sice považovat za ekonomicky nejméně náročné, ale současně za rizikové s ohledem na možné nesrovnalosti vzniklé při laickém překladu, a také za potenciálně nebezpečné pro odsouzené, jejichž citlivé údaje se mohou snadno rozšířit mezi ostatní. Neporozumění v komunikaci s lékařem pacienta rovněž vystavuje riziku špatné diagnostiky a následně zvolené léčby, která může vést k poškození zdraví pacienta.

Téma jsem učinila předmětem jednání s generálním ředitelem Vězeňské služby ČR a shrnuji je v souhrnné zprávě.

16. Soukromí a ochrana citlivých údajů

16.1 Ochrana citlivých údajů

V jednom případě jsem kritizovala volné nakládání s informací o zdravotním stavu. Na osobní kartě jednoho z odsouzených byla vyznačena v kolonce „jiné záznamy“ poznámka „schizofrenik“. To je v rozporu s předpisy na ochranu osobních údajů. Nicméně poznačit lze, že odsouzený musí brát léky, nebo jaké jsou v jeho případě chorobné projevy v chování.

V jednom případě odsouzení při hlášení se k lékaři musí zapisovat na oddíle do sešitu kromě své identifikace také konkrétní zdravotní problém. Údaje ze sešitů dozorcí přepisují do knihy hlásících se k lékaři. Problém je v tom, že dochází k nevhodnému sdělování citlivých údajů, které je navíc zbytečné. Pokud je třeba skrze knihu hlásících se k lékaři sdělovat nějaké určující informace k povaze požadavku odsouzeného, měla by se tato „komunikace“ obejít bez citlivých údajů. Jistě lze použít zcela obecných sdělení pro rozlišení, kdo potřebuje objednat pravidelné léky, kdo se hlásí na základě doporučení lékaře při předchozím ošetření, kdo svůj stav subjektivně vnímá jako naléhavý.

16.2 Soukromí v ordinaci

Během návštěv jsem se setkala s praxí, kdy je dozorce při lékařském vyšetření odsouzeného přítomen přímo v ordinaci lékaře (ve dvou případech), kdy je na doslech (tři věznic), i s praxí, kdy je jen na dohled prostřednictvím průzoru ve dveřích ordinace (dvě věznic).

Různý přístup, ve kterém ovšem převládá nějaká forma narušení soukromí při poskytování zdravotní péče, jsem projednala s generálním ředitelem Vězeňské služby ČR. Rovněž jsem se zúčastnila diskusí nad zněním zákona o zdravotních službách [§ 46 odst. 1 písm. g)] a požadavkem Standardů CPT (bodů č. 51) a zprávou CPT z návštěvy České republiky v roce 2014. Předmětem diskuse je jednak legálnost postupu vězeňské služby a jednak rozumná rovnováha mezi zájmem na ochranu bezpečnosti zdravotníků na straně jedné a na vytvoření podmínek soukromí a důvěry v ordinaci, která má být bezpečným prostorem rovněž pro vězně, a kde především může a má dojít mj. k odhalení důkazů případného špatného zacházení. Principiálně zastávám stanovisko CPT a domnívám se, že dozorce musí zůstat při poskytování zdravotních služeb mimo doslech, a pokud si lékař nepřeje něco jiného, i mimo dohled.

Výsledek těchto diskusí shrnuji ve své souhrnné zprávě.

Doporučuji

- **aby v případě přítomnosti dozorce „na doslech“ lékař tuto skutečnost zaznamenal do zdravotnické dokumentace včetně důvodů, proč si to vyžádal.**

17. Lékař a prevence špatného zacházení

U odsouzeného, který je zařazen do seznamu osob „s výrazně sníženou tělesnou hmotností“, „se zjevně nízkou mentální úrovní“, či osob v kategorii „možný objekt násilí“, se jednou za měsíc provádí mimořádná lékařská prohlídka za účelem zjištění, zda vězněná osoba nenesou stopy po fyzickém násilí (§ 13 NGR č. 12/2012, o předcházení, zabránění a včasné odhalování násilí mezi obviněnými, odsouzenými a chovanci). Dle § 78 Nařízení Ministra spravedlnosti č. 4/2008, o poskytování zdravotní péče osobám ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, provádí mimořádnou prohlídku lékař zdravotnického střediska.

Z rozhovorů s odsouzenými a personálem jedné z věznic bylo zjištěno, že tyto prohlídky provádí sestry a lékař je přivolán pouze v případě nálezů patologie, či abnormálního nálezů. To považuji za nepřijatelné. Mimořádné lékařské prohlídky musí provádět vždy lékař, ve stanovených intervalech.

18. Léky a zajištění jejich dostupnosti

18.1 Objednávání a vydávání léků

Ve dvou věznicích jsem komentovala vydávání léků, především z hlediska bezpečnosti. Například část léků byla o víkendech vydávána dozorci tak, že distribuovali jednodenní dávku léků v papírových sáčcích nachystaných sestrou; sáčky byly označeny pouze příjmením odsouzeného a mohlo dojít k záměně. Výdej léků části trvale pracovní nezařaditelným probíhal v jedné věznicí ve všední dny na vězeňském dvoře, kde nebyl dostatečně velký přístřešek proti nepříznivému počasí, kam by se všichni čekající vešli.

Anebo byly zaznamenány stížnosti na opožděné dodání předepsaného léku; zdravotnická dokumentace jednoho z odsouzených potvrdila, že mu byl léčivý přípravek dodán a podán až šest dnů poté, co byl lékařem předepsán.

Doporučuji

- **zajistit, aby byly předepsané léky (mimo akutní stavy) dodány nejpozději následující pracovní den po ordinaci léku.**

18.2 Skladování léků

V jedné věznicí jsem komentovala uskladnění inzulínu. Ve vyhrazené chladničce byla teplota vyšší, než je stanovená teplota pro bezpečné skladování. Nebyly ani k dispozici záznamy o měření a evidenci skladovacích teplot a nelékařský personál zdravotního střediska nebyl schopen jednoznačně popsat, jak se uskladnění inzulínu kontroluje. Zdravotnickým standardem je denní evidence.

Ve dvou věznicích se nacházely léky a pomůcky (injekční stříkačky, lékařské přístroje) s proslou expirací. Expirace se musí kontrolovat, nicméně celkově lze posílit prevenci opakovaných chyb stanovením jasných pravidel, co se týká skladování a užívání léčiv, lékařských přístrojů, zdravotnických pomůcek, úklidu a dezinfekce.

19. Finanční stránka zdravotní péče

Finanční aspekt je přítomný při poskytování péče ve všech věznicích. Lékař musí zjišťovat, jak je na tom pacient ten den finančně (telefonuje na ekonomické oddělení), aby věděl, zda bude mít peníze na doplatek léku. Tato okolnost narušuje vztah mezi pacientem a lékařem, který je stavěn rovněž do role toho, kdo rozsah péče limituje.

Nikde jsem nezjistila, že by nemajetní odsouzení nebyli lékařem vyšetřeni. Často však zaznívaly stížnosti, že nedostali potřebné léky. Skutečnosti, že je poskytování zdravotní péče podmíněno

úhradou, nasvědčují záznamy ve zdravotnické dokumentaci v jedné věznici: „Pro nedostatek prostředků dodáno pouze 1 balení Anopyrinu.“ „Potíže s močením měl. Toto vyšetření dopor. již z Ostravy, nyní bez peněz.“

Režimovost

Odsouzený je ve výkonu trestu povinen dodržovat stanovený pořádek a kázeň a plnit pokyny a příkazy zaměstnanců vězeňské služby (§ 28 odst. 1 zákona). Tento zákonný požadavek, a také předpoklad bezpečnosti ve věznici nikterak neumenším, když upozorním na případy podle mého názoru přehnané režimovosti v podmínkách výkonu trestu. Cílem všech pravidel ve věznici by mělo být naplnění účelu výkonu trestu a minimalizace podmínek pro špatné zacházení, šikanu a zneužití moci.

Vojenské prvky

V jedné z navštívených věznic musejí odsouzení nosit brašnu, jako výstrojní součástku, na pravé straně a při hromadných přesunech se pohybovat v organizovaných útvarech v pevných rozestupech a řadách. Opatření je deklarováno jako oprávněné, neboť má zajistit kázeň, pořádek a naplňovat ustanovení § 55 odst. 1 vyhlášky - „v prostorách věznice se odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnance věznice“, přičemž pokyny zaměstnance musejí odsouzení respektovat (§ 28 zákona). Podle mého názoru je však toto opatření nepřiměřené, neboť nemělo ve svém provedení v jiné věznici obdobu. Chůze skupiny ve vojenském šiku a nošení brašny na pravé straně pod hrozbou kázeňského trestu nenapomůže převýchově odsouzených, ani není nezbytné pro bezpečí ve věznici.

Oděv odsouzeného

Oděv odsouzených je podrobně upraven vnitřními předpisy. Stanovují podobu jednotného erárního oděvu a podmínky, kdy lze použít oděv vlastní (ad kapitola 7.2). Ve věznicích s ostrahou je erární oděv nastaven jako samozřejmost, jako by nebylo možné pojmout odívání jinak. Kladu si otázku, jaký účel primárně stojí za touto regulací, co kdo kdy nosí. Pokud by praní oděvů bylo zajištěno jinak než centrálně (pračky na oddílech), zůstává ještě nějaký důležitý důvod? I na základě zkušeností ze zahraničí nepovažuji jednotný oděv za nutný. Jednotný oděv je projev režimovosti, atribut statusu odsouzeného, a jak je z praxe patrné, nabaluje se na něj řada dalších opatření a případně také kázeňských trestů za nedodržování pravidel. Zevní odlišení odsouzených od personálu věznice je možné i jinak.

Doba vstávání

V jedné z věznic bylo zjištěno, že ve všedních dnech musejí nezaměstnaní odsouzení a odsouzení na nástupním a výstupním oddělení věznice s dozorem vstávat ve 4:00 hod., přičemž ve 4:15 hod. se podává snídaně. O víkendu je budíček v 5:40 hod. Praxe brzkého vstávání byla na této budově podle odsouzených i zaměstnanců věznice zavedena již dávno z toho důvodu, že se dříve chodilo na snídaně do ostrahového oddělení a bylo nepraktické, aby se s částí odsouzených chodilo dříve

a s částí později. Postrádám legitimní cíl pro vstávání před šestou hodinou (případně v 5:40 hod.). V kontrastu k této povinnosti je denní režim v přísnějším typu téže věznice, kde mohou odsouzení spát až o 2 hodiny déle.

Role dozorců

Velmi znepokojivě vnímám zajištění na jedné ubytovně jedné z navštívených věznic, kde v době přítomnosti dozorce na chodbě kdykoliv některý z odsouzených chtěl vyjít z ložnice ven, se ptal dozorce, zda mu to povolí (např. za účelem dojití na toaletu). Jde o typ věznice s ostrahou. Podle § 53 odst. 1 vyhlášky se v prostorách věznice s ostrahou odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby ČR. Dané ustanovení je třeba vykládat tak, že na oběd, do práce, na vycházku apod., jsou odsouzení naváděni příslušníkem (tedy organizovaně a pod dohledem), nicméně pohyb po ubytovně by měl být pokud možno co nejvolnější. Považuji za absurdní, pokud se odsouzení dotazují, zda smí jít na toaletu. Současně dodávám, že dozorce není vždy na každé ubytovně/oddílu, tedy je běžné, že v době, kdy na jedné ubytovně se odsouzení dozorce táží, zda smí vyjít z ložnice, na jiné (kde dozorce v tu chvíli není) se pohybují mimo ložnice volně.

Doporučuji

- **vyvarovat se nastolování a vymáhání pravidel, která jsou nepřiměřená, tedy i přehnané režimovosti.**

Bezpečnost

20. Prevence násilí mezi vězni

20.1 Oddělené umístování

V souladu s § 35 odst. 5 vyhlášky je věznice povinna dbát na to, aby „odsouzení, kteří vzhledem k psychickým vlastnostem, věku, zdravotnímu a tělesnému stavu mohou být obětmi násilí a ponižování lidské důstojnosti, byli ubytováni odděleně od odsouzených s agresivními sklony“. NGR č. 12/2012, o předcházení, zabránění a včasném odhalování násilí mezi obviněnými, odsouzenými a chovanci, stanoví kategorie odsouzených, kteří jsou zařazováni do jmenného seznamu osob, u nichž jsou realizována opatření k předcházení násilí. Nařízení, mimo jiné, zakotvuje kategorie možný objekt násilí a možný pachatel násilí.

V jedné věznici jsem kritizovala, že na jednom oddělení byli umístěni jak odsouzený zařazený v kategorii možný pachatel násilí, tak i minimálně dva odsouzení v kategorii možný objekt násilí. Ačkoliv byli umístěni na různých ložnicích, chodili společně jíst, na vycházky, aktivity, do sprch, do společných prostor na oddíle v době volna atd. Vzhledem k organizaci oddílů a jejich střežení nemusí být pro styk odsouzených kvalitativně odlišné, zda jsou spolu na ložnici, nebo na oddíle. Společné umístování odsouzených v kategorii možný objekt násilí a možný pachatel násilí považuji za možnou slabinu prevence násilí mezi vězni a porušení citovaného ustanovení vyhlášky.

Doporučuji

- **ubytovávat odsouzené v kategorii možný objekt násilí a možný pachatel násilí skutečně odděleně, to je v některých případech i na odlišných oddílech.**

20.2 Potřebný dohled

V jedné věznici v průběhu hromadného sprchování není na oddíle přítomen ani dozorce, ani vychovatel. Domnívám se, že to představuje pro odsouzené bezpečnostní riziko, neboť se tak zvyšuje pravděpodobnost možného napadení či šikany mezi odsouzenými. Podotýkám, že odsouzení na oddíle se sprchují všichni společně (až 50 odsouzených), a to včetně odsouzených v kategorii možný objekt násilí.

Doporučuji

- **v době sprchování zajistit dohled nad bezpečností na oddíle.**

21. Důkladné osobní prohlídky

21.1 Zjištěná praxe

Mezi povinnosti odsouzeného dle § 28 odst. 2 písm. a) zákona patří povinnost podrobit se osobní prohlídce v zájmu zajištění vnitřního pořádku ve věznici a vyloučení toho, aby u sebe měl věc, kterou by narušoval účel výkonu trestu. Podrobnosti pro provádění důkladných osobních prohlídek stanoví § 89 NGR č. 23/2014. Tomuto tématu se věnuji podrobněji v souhrnné zprávě. Na tomto místě jen shrnu zjištěnou praxi:

V jedné z věznic bylo zjištěno, že důkladné osobní prohlídky se provádí před odchodem do zaměstnání, po příchodu ze zaměstnání; před odchodem do středního odborného učiliště a po příchodu z učiliště; před návštěvou a po návštěvě. V případě, že jde odsouzený během návštěvy na toaletu, je mu důkladná osobní prohlídka provedena rovněž před použitím toalety a po jejím použití. Při provádění důkladné osobní prohlídky odsouzený zpravidla udělá 4 dřepy, roztáhne hýždě a nadzvedne genitálie. Systém provádění důkladných osobních prohlídek je ve věznici nastaven plošně a nejsou zohledňována individuální bezpečnostní rizika a podezření u konkrétních odsouzených. Rovněž způsob provádění důkladných osobních prohlídek je nastaven plošně.

Z plánu dílčích prohlídek v jiné z věznic vyplývá, že důkladné osobní prohlídky probíhají pravidelně jednou za 1–2 měsíce. Mimo to probíhají důkladné osobní prohlídky pravidelně před návštěvou a po jejím skončení. Odsouzení musí v rámci prohlídky udělat rovněž několik dřepů.

V další věznici jsou prohlídkám odsouzení podrobováni paušálně v typizovaných situacích podle vnitřního předpisu. Dále prohlídky probíhají kdykoliv je odsouzený naváděn do tzv. volnočasové zóny, která je však uvnitř střeženého pásma věznice, což jde z mého pohledu nad rámec případů stanovených v uvedeném vnitřním předpisu.

V jedné z věznic si odsouzení stěžovali na provádění paušálních důkladných osobních prohlídek. Například před eskortou do civilního zdravotnického zařízení i po návratu, i když po celou dobu eskorty včetně vyšetření jsou pod dozorem eskortujících příslušníků.

21.2 Místnosti pro odbývání prohlídek

Ustanovení § 89 odst. 3 NGR č. 23/2014 stanoví, že při provádění důkladných osobních prohlídek v případě, že mají charakter hromadné akce, jsou vězněné osoby od sebe odděleny odpovídajícími zástěnami, nebo kabinkami. Při důkladné osobní prohlídce je nutno zajistit nezbytnou míru soukromí a důstojnost vězněné osoby. Odstavec 2 citovaného ustanovení dále uvádí, že „*důkladná osobní prohlídka se provádí v určené, dostatečně vytápěné místnosti vybavené rohožemi, odkládacími lavicemi a věšáky*“.

V jedné věznici jsem kritizovala, že ne ve všech prostorech pro důkladnou osobní prohlídku jsou umístěny rohože a chybí rovněž věšáky na pověšení oblečení a patřičné odkládací lavice.

Ve dvou případech jsem kritizovala provádění hromadných důkladných osobních prohlídek v místnostech, jejichž vybavení neumožňovalo zajištění soukromí. Například v místnosti, kde při vstupu z chodby je vzhledem k nedostatečnému odstínění vidět na místo, kde stojí prohlížený. Nebo jinde prohlídky zaměstnaných odsouzených probíhají v šatně s jednou zástěnou, za níž je ze dvou stran vidět. Dle sdělení dozorce v tom není problém, neboť odsouzení jsou pouze na jedné straně místnosti a na prohlíženého nevidí. To podle mého názoru může svědčit o snaze dozorců situaci zvládnout, ale objektivně nelze vyloučit, že prohlížený bude vystaven zrakům jiných odsouzených, a to je nepřijatelné.

Na některých oddílech jedné z věznic odsouzení uváděli, že při prohlídce ložnic dochází k hromadným osobním prohlídkám, kdy se všichni z jedné ložnice musejí vysvléknout do naha, a zároveň se podrobit osobní prohlídce.

Doporučuji

- **vybavit místnosti v souladu s citovaným nařízením generálního ředitele;**
- **zajistit dokonale soukromí při provádění důkladné osobní prohlídky.**

22. Prohlídky civilních osob

Při důvodném podezření, že civilní osoba, která vstupuje do objektu, má u sebe věc, kterou by mohla narušit výkon trestu odnětí svobody (typicky zbraň, či návykovou látku), může příslušník provést její osobní prohlídku a takovou věc odebrat (§ 13 zákona o vězeňské službě a justiční strážní). Podmínky provádění osobních prohlídek civilních osob stanoví § 93 a 94 NGR č. 23/2014, o vězeňské a justiční strážní.

V jedné věznici si řada odsouzených stěžovala, že jejich rodinní příslušníci byli před návštěvou podrobeni osobní prohlídce, což je následně odradilo od další návštěvy ve věznici. O prohlídkách existují záznamy, například za tři měsíce (v roce 2014) jich bylo provedeno celkem 18. Důvodné podezření, že osoba pronáší do věznice nepovolené předměty, vyplývalo dle záznamů buď z opakované signalizace rámového detektoru a ručního detektoru kovů, nebo z blíže nespecifikované písemné informace vedoucího oddělení vězeňské strážní. Ve většině případů nebylo možné ze služebních záznamů posoudit důvodnost provedených osobních prohlídek.

Respektuji oprávnění věznic v odůvodněných případech provádět prohlídky civilních osob a v uvedeném případě jsem nezjistila pochybení věznic. S ohledem na počet zaznamenaných stížností jsem nicméně vedení věznic upozornila na nutnost dbát při prohlídkách civilních osob

na zajištění jejich důstojnosti a provádět tyto prohlídky pouze ve zvláště mimořádných případech, kdy existuje reálné podezření z pronášení nepovolených látek, či předmětů do věznice.⁹

23. Uzamykání odsouzených na celách

Podle § 50 odst. 1 vyhlášky mohou být odsouzení uzamčeni během osmihodinové doby ke spánku. „Doba, po kterou jsou odsouzení uzamykáni v celách nebo v ložnicích, může být ředitelem věznice v odůvodněných případech prodloužena s přihlédnutím na požadavky zachování pořádku a bezpečnosti ve věznici. Důvody pro delší dobu uzamykání jsou uvedeny ve vnitřním řádu věznice“ (odst. 2).

Uzamčení v rozporu s § 50 odst. 2 vyhlášky, tedy v čase přes den plošně a ne jen výjimečně, bylo zjištěno v několika případech.

V jedné věznici jsou někteří odsouzení zamčeni v celách z provozních důvodů – na daném místě dochází k pohybu během výdeje snídaně, oběda a večeře. Uzamykání odsouzených na celách není uvedeno v časovém rozvrhu dne. Odsouzení uváděli, že kvůli tomu, že čas uzamykání není nikde uveden, je jednotliví dozorcí uzamykají rozdílně dlouho. Dále bylo zjištěno, že odsouzení jsou na celách uzamykáni ve 20:00 hod. a odemčeni jsou ráno v 6:00 hod. (pracující jsou ve všední dny odemčeni v 5:00 hod.), což představuje uzamčení na 10, respektive 9 hodin. V případě, že chtějí odsouzení večer sledovat televizi, jsou uzamčeni na kulturní místnosti.

Na krizovém oddělení jiné věznice jsou cely odemkány v časech 9:00 – 11:00, 13:00 – 16:00 a 19:00 – 22:00 hodin, kdy mají odsouzení možnost jít na chodbu s televizí, která slouží jako kulturní místnost. Mimo tuto dobu jsou uzamčeni v cele.

Výstupní oddělení jedné z věznic sestává ze tří cel, vždy pro jednoho odsouzeného. Tyto cely jsou na tzv. „naváděcí trase“, tudíž mohou být otevřené pouze v době 15:00 – 17:30 hod. Zde umístění odsouzení jsou tak paradoxně na svobodě omezení mnohem více, než na běžném oddíle.

V jedné věznici odsouzení na noc zamykáni nebyli, ale pro zajištění motivačního rozdílu mezi přístupnými skupinami vnitřní diferenciací bylo zavedeno zamykání odsouzených ve 3. diferenciací skupině. To podle mého názoru představuje exces ve smyslu Metodického listu ředitele odboru výkonu vazby a trestu č. 11/2007, kterým se stanoví zásady při realizaci vnitřní diferenciací odsouzených ve věznicích a vazebních věznicích Vězeňské služby České republiky.

O nepřijatelném celodenním uzamčení při samostatném umístění na cele v případě dvou odsouzených s duševní poruchou pojednávám v souhrnné zprávě.

⁹ Viz stanovisko veřejného ochránce práv ze dne 19. 6. 2013, sp. zn. 462/2013/VOP/MS, dostupné: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2282>.

Problémem uzamykání odsouzených na celách se již ochránce zabýval v rámci systematických návštěv věznic v roce 2006, kdy uzavřel, že „trvalé prodloužení stanovené doby uzamykání představuje špatný postup, neboť ředitel věznice je zmocněn pouze k výjimečnému prodlužování stanovené doby v odůvodněných případech. Je možné tedy uzamknout odsouzeného např. po spáchání kázeňského přestupku do doby rozhodnutí o něm tak, aby odsouzený nemohl ovlivňovat svědky apod., popř. může dojít k uzamčení odsouzených např. po hromadném ničení majetku, opět do doby, než budou všichni pachatelé kázeňsky potrestáni, popř. dojde k nezbytným opravám technického zabezpečení atd. Uzamykání odsouzených podle § 50 odst. 2 řádu výkonu trestu musí vycházet z vyhodnocení individuálních rizik a bezpečnostní důvody musí být prokazatelně dány u každého odsouzeného, přičemž jejich trvání musí být průběžně sledováno.“

Doporučuji

- **přistupovat k uzamykání ložnic nebo cel pouze během osmihodinové doby ke spánku a v individuálně vyhodnocených případech ve smyslu vyhlášky, tedy nikoli plošně.**

24. Donucovací prostředky při zdravotní eskortě

Při předvádění odsouzeného mimo objekt věznice lze použít předváděcí řetízky, pouta a pouta s poutacím opaskem (tzv. medvěd), avšak pouze při zohlednění předchozího chování odsouzeného, ze kterého plyne důvodná obava, že by se mohl chovat násilným způsobem (§ 17 odst. 5 zákona o vězeňské službě a justiční strážní). Dle § 43 odst. 2 NGR č. 23/2014 se při eskortě do mimovězeňského zdravotnického zařízení eskortovanému přikládají minimálně pouta s poutacím opaskem, pokud vedoucí oddělení v odůvodněných případech nerozhodne jinak.

Při návštěvě jedné z věznic bylo zjištěno, že u zdravotních eskort se vždy používají pouta s poutacím opaskem a pouta na nohy. U běžných eskort se používají pouze pouta, není-li v eskortním příkazu uvedeno použití jiných donucovacích prostředků.

Odsouzení v jiné věznici poukazovali na skutečnost, že donucovací prostředky jsou užity i během lékařského vyšetření (pokud to povaha vyšetření dovoluje). Rovněž uváděli, že ne zřídka jsou užívána nožní pouta spolu s poutacím opaskem i v prostředí civilní nemocnice, kde se běžně pohybuje veřejnost, což vnímají jako zásah do své důstojnosti.

Plošné používání donucovacích prostředků při zdravotních eskortách považuji za problematičtější, neboť nerespektuje zásadu individualizace používání donucovacích prostředků.

Doporučuji

- **vycházet při rozhodování o použití nožních pout v rámci zdravotní eskorty z individuálního zhodnocení bezpečnostních rizik u každého odsouzeného.**

Kontakt s vnějším světem

Evropská vězeňská pravidla doporučují v bodě č. 24.1 umožnit odsouzeným komunikovat co možná nejčastěji, písemně, telefonicky, nebo jinými formami komunikace, s jejich rodinami, jinými osobami a zástupci externích organizací, a přijímat návštěvy těchto osob. Na komunikaci a návštěvy se mohou vztahovat pouze taková omezení a kontroly, které sledují legitimní cíl (pořádek, bezpečnost apod.) a jsou tomuto cíli přiměřené (přijatelná minimální úroveň styku).

25. Návštěvy

25.1 Délka a dělení návštěv

V jedné věznici jsem se opakovaně setkala se stížnostmi na zkracování návštěv. V případě, kdy z organizačních důvodů na straně věznice začne návštěva později, není údajně o tuto dobu prodloužena.

Odsouzení mají možnost na základě § 19 odst. 1 zákona přijímat na dobu tří hodin během jednoho kalendářního měsíce návštěvy blízkých osob.

Ve čtyřech věznicích nebylo umožněno návštěvy tzv. dělit (např. na dvě návštěvy trvající devadesát minut). Jinde naopak z kapacitních důvodů byla doba pro návštěvy pevně rozdělena na 1,5 hodiny dvakrát za měsíc. Praxe věznic by měla maximálně umožňovat realizaci rodinného života, už s ohledem na zájem na resocializaci odsouzených. I stran dělení nebo nedělení nárokové návštěvní doby by proto měla vycházet především z rodinné situace odsouzeného. Důsledkem zákazu dělení návštěv může být omezování kontaktu, protože počet povolených osob na jeden termín je omezený, a navíc když se domluvená návštěva nemůže dostavit, je pro odsouzeného ztracen celý měsíční nárok (podle benevolence věznice). Naopak tam, kde je návštěva zdaleka, je nevhodné návštěvní dobu dělit, protože návštěva tak jak tak může přijet pouze jedenkrát a část nárokového času pak propadne.

Doporučuji

- **umožnit odsouzeným s ohledem na jejich rodinnou situaci volbu mezi tříhodinovou návštěvou jednou za měsíc a „dělenou návštěvou“ 1,5 hodiny dvakrát za měsíc.**

25.2 Návštěvní místnosti

V jedné věznici vůbec nejsou klasické návštěvní místnosti. Návštěvy probíhají v tělocvičně a v jídelně, které se pro ten účel vždy poněkud přizpůsobí. K tamnímu uspořádání jsme obdrželi řadu stížností na přeplněnost, takže účastníci návštěv se špatně slyší a nemají žádné soukromí. Také není k dispozici dětský koutek a v případě jídelny ani nápojový automat.

Jinde je odsouzený od návštěvy oddělen stolem s nízkou přepážkou (nejde přitom o realizaci bezkontaktních návštěv ve smyslu § 19 odst. 6 zákona). V místnosti jsou stoly srovnány do jedné řady; k sezení jsou připraveny pro odsouzené i pro návštěvy tvrdé stoličky bez opěradel. Z rozhovorů vyplynulo, že odsouzení jsou při návštěvách některými vychovateli usazováni těsně vedle sebe; lidé se vzájemně ruší, musí se překřikovat atd.

25.3 Podmínky provádění návštěv z pohledu dětí

V rámci návštěvních místností dvou věznic zcela chyběl dětský koutek. Samo vězeňské prostředí působí relativně nevlídně, a také atmosféra prohlídek, kontroly, zákazů a příkazů je pro děti stresující. K tomu se přidává nepřírozená situace styku řady vzájemně si cizích lidí v jedné hlučné místnosti. U místností nejsou nápojové či jídelní automaty, přinesené jídlo a pití musí návštěva ponechat na vrátnici (k dispozici je jen kohoutková voda). Jedna z věznic navíc neumožňuje dělení návštěv a tři hodiny jsou pro malé dítě velmi dlouhé. Popsané podmínky pro návštěvy považují z pohledu dětí (a ostatně například také diabetiků) za nevyhovující.

Doporučuji

- **přizpůsobit návštěvní místnosti potřebám dětí vybudováním „dětského koutku“;**
- **vybavit návštěvní místnosti nápojovými automaty.**

Ke zvýšení standardu zacházení doporučuji,

- **aby návštěva s dětmi probíhala v místnosti pro návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly, pokud tomu nebrání individuálně vyhodnocené bezpečnostní riziko.**

25.4 Kontakt s dětmi

Ve dvou věznicích odsouzení uváděli, že si během návštěv nemohou hrát se svými dětmi a nemají dostatek možností pro bližší kontakt s nimi. Jediným fyzickým kontaktem je dotyk při uvítání a při loučení. Ve dvou věznicích je možnost pochovat dítě na klíně omezena – povolením nebo limitovanou dobu, po kterou vedle stojí pracovník vězeňské služby.

Upozorňuji na to, že při povolování kontaktu odsouzeného s dítětem je vždy třeba přednostně zkoumat zájem dítěte.

Doporučuji

- **umožňovat, aby kontakt odsouzeného s dětmi probíhal co nejběžnějším způsobem.**

25.5 Zužování okruhu návštěvníků

V jedné věznici umožňovali přijímat pouze návštěvy manželky a příbuzných osob v řadě přímé (rodiče, děti apod.), nikoliv však dalších osob blízkých (sourozenci, druh, družka, nevlastní dcera apod.). V jiné věznici neumožňovali udržovat kontakt formou návštěv zároveň s manželkou i jinou

ženou ve vztahu přítelkyně, nebo družky (typicky matka dítěte odsouzeného), a to až do doby, kdy je k soudu podán návrh na rozvod. Svobodný odsouzený mohl udržovat kontakt formou návštěv jen s jednou ženou ve vztahu přítelkyně, či družky.

Domnívám se, že praxe věznice nesmí jít za hranu – smyslem zákonného zúžení okruhu osob, kterým mohou být povoleny návštěvy, je zajištění pořádku a bezpečnosti. Neorganizování či usměrňování rodinného a soukromého života odsouzeného, když nadto zákon pracuje s pojmem osoby blízké.

Doporučuji,

- **aby věznice umožnila odsouzenému přijímat návštěvy blízkých osob bez ohledu na rodinný status.**

25.6 Návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly

Ve smyslu § 17 odst. 5 zákona může ředitel věznice povolit uskutečnění návštěvy odsouzeného bez zrakové a sluchové kontroly, v prostorách k tomu určených.

Ve třech navštívených věznicích návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly neprobíhaly a pro tento účel ani nejsou vyčleněny žádné prostory.

V jiné věznici se tyto návštěvy povolují pouze odsouzeným v 1. prostupné skupině vnitřní diferenciaci. Pokud jde o odůvodnění schválení nebo zamítnutí žádosti o návštěvu, zaznamenala jsem případ odsouzeného, který žádal dvakrát, žádosti byly vždy zamítnuty, aniž by mu byl sdělen důvod. Důvod přitom nebylo možné zjistit ani z jeho osobní dokumentace. Na návštěvě bez sluchové a zrakové kontroly v této věznici musí být vždy přítomni minimálně tři dospělí, přičemž do místnosti průběžně vstupuje příslušník vězeňské služby. Fyzický kontakt mezi odsouzeným a navštěvujícími osobami je omezen obdobně jako při běžných návštěvách; návštěva tedy nemůže mít intimní charakter.

Respektuji, že realizace návštěv bez zrakové a sluchové kontroly není nároková. Nicméně možnost jejich realizace je výrazným motivačním činitelem a zákon (§ 19 odst. 5) s nimi počítá. Upozorňuji také na to, že v případě, kdy rozhodnutí o (ne)povolení není předvídatelné, se zcela ztrácí aspekt pozitivní motivace odsouzeného.

Doporučuji

- **umožnit po individuálním zhodnocení (po splnění podmínek daných věznicí) návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly a s touto formou návštěv motivačně pracovat;**
- **odsouzeného vždy seznámit s odůvodněním rozhodnutí o povolení (resp. nepovolení) návštěvy.**

25.7 Bezkontaktní návštěvy

Ustanovení § 19 odst. 6 zákona stanoví, že „v odůvodněných případech může ředitel věznice rozhodnout, že se z bezpečnostních důvodů návštěva uskuteční v místnosti, kde je návštěvník od odsouzeného oddělen přepážkou“. To znamená, že o bezkontaktních návštěvách se rozhoduje v případě odsouzených, kteří typicky při předchozích návštěvách narušovali stanovený pořádek a kázeň, došlo k průniku nepovolených věcí apod. V jedné věznici jsem se setkala s tím, že tzv. „bezkontaktní návštěvy“ probíhaly u vybraných skupin odsouzených plošně – v případě odsouzených umístěných na oddělení se zesíleným stavebně-technickým zabezpečením a na oddělení pro výkon kázeňských trestů. Návštěvy se odbyvaly ve výslechových místnostech, kde je odsouzený umístěn za katrem, který je ještě někdy navíc opatřen plexisklem.

Ochránce již v minulosti kritizoval praxi, kdy šlo o plošné zavedení bezkontaktních návštěv u odsouzených zařazených do oddělení se zesíleným stavebně-technickým zabezpečením.¹⁰

Doporučuji

- **nepřístupovat k realizaci bezkontaktních návštěv plošně.**

26. Telefonování

26.1 Provozní a organizační limity

Uskutečňování telefonátů limitují provozní a organizační důvody. Zprv jde o nedostatek speciálních přístrojů, které se k tomu používají. V jedné věznici připadl v jedné budově na 191 odsouzených jeden telefonní automat, ve druhé na přibližně 500 odsouzených dva telefonní automaty. V jiné (malé) věznici se nachází jeden telefonní automat pro hovory s rodinou a blízkými osobami a jeden automat pro hovory s advokáty.

Zadruhé jsou limitem časové možnosti pracovníků, kteří zajišťují telefonáty organizačně. Vychovatel v jedné z věznic uvedl, že v některých dnech (výjimečně, kvůli nadbytku zejm. administrativní činnosti) se odsouzeným telefonování nemožní. Odsouzení však uvedli, že se na ně s telefonováním nedostává často, že někdy trvá delší dobu (až týden) než se dostanou k telefonu. V jiné z věznic schvaloval žádosti o realizaci telefonního hovoru vychovatel, přičemž čekací doba na realizaci telefonního hovoru (tedy od podání žádosti do faktické realizace) se velmi liší. To lze akceptovat v těch případech, kdy odsouzený chce volat na číslo, které ještě

¹⁰Zpráva z návštěv zařízení - věznice. Viz VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV [online]. Brno: © Kancelář veřejného ochránce práv [vid. 14. 12. 2015]. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/2006/Veznice_2006.pdf.

nebylo povoleno, ne však u případů, kdy odsouzený žádá o volání na již dříve povolené číslo. Někteří odsouzení čekali i více než týden.

Pokud odsouzený cizinec chce telefonovat do zahraničí, je náročnější prověřit číslo, které k tomu udává. Tímto případem jsem se zabývala v jedné věznici, kde bylo toho času umístěno 16 odsouzených cizí státní příslušnosti (dle četnosti: Slovensko, Vietnam, Ukrajina, Bulharsko, Makedonie). Platilo tam pravidlo, že pokud se věznici nedaří číslo prověřit, požádala písemně o prověření telefonního čísla konzulát daného státu. Byl zdokumentován případ odsouzeného, který neměl měsíce prověřená telefonní čísla ze strany konzulátu.

26.2 Telefonování v romském jazyce

Ve třech věznicích přichází v případě užívání romského jazyka během telefonického rozhovoru ze strany dozorcujícího pracovníka napomenutí, aby hovor probíhal v českém jazyce.

Při neuposlechnutí napomenutí by vychovatelé hovor přerušili.

Obdobným případem se zabýval můj předchůdce a takovou praxi kritizoval. Odsouzený má na základě § 18 odst. 1 zákona právo na použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou v době vymezené vnitřním řádem. Toto právo lze omezit pouze v odůvodněných případech, zejména je-li to nutné k ochraně bezpečnosti nebo práv jiných osob.

27. Korespondence

Pouze v jedné věznici poskytovali nemajetným odsouzeným při odeslání prvního dopisu známku na náklady věznice; další si už museli obstarat sami. Tento přístup očekávám jako minimální standard. V případě, že si nemajetný odsouzený známku neobstará jinak (například zakázanou výměnou za jinou věc), dochází fakticky k omezení jeho písemné komunikace s rodinou, či jinými osobami. Domnívám se, že je v souladu s účelem výkonu trestu odnětí svobody podpořit možnost nemajetných odsouzených komunikovat s vnějším světem. Například poskytnutím známky v rámci balíčku základních věcí osobní potřeby (§ 16 odst. 8 zákona), nebo odesláním určitého počtu zásilek na náklady věznice.

Zacházení s odsouzenými

28. Oddělené umístování

Ustanovení § 7 písm. b) zákona stanoví, že „odděleně se umísťují odsouzení muži od odsouzených žen, odsouzení s infekčním onemocněním, nebo u nichž je podezření na infekční onemocnění, a dále zpravidla odsouzení recidivisté od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé“. Ve třech věznicích jsem se setkala s případy, kdy byli v jedné cele umístěni odsouzení, kteří byli ve výkonu trestu poprvé, s odsouzenými recidivisty.

29. Vychovatel

Náplň práce vychovatele upravuje NGRČ č. 21/2010, které v § 10 odst. 1 stanoví, že „vychovatel je členem týmu, jehož základním úkolem je komplexní výchovná, vzdělávací, diagnostická a preventivní činnost zaměřená na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci, resocializaci a reedukaci včetně cílených opatření k optimalizaci vzdělávacího procesu odsouzených a realizaci protidrogové prevence v rámci věznice“.

V některých věznicích je počet odsouzených na jednoho vychovatele vyšší než předpisových 20. Tomuto problému se se zvláštním zřetelem věnuji v souhrnné zprávě.

K praxi působení vychovatelů za stávajících personálních podmínek jsem formulovala několik poznámek. Setkala jsem se s jedním excesem, kdy vychovatel vyžadoval, aby pro jednání s ním odsouzení podávali písemnou žádost o pohovor. V jiném případě vychovatel s odsouzenými veškeré záležitosti (pošta, nákupy) řešil přes katr. V jedné věznici měli vychovatelé pracovny v jiné budově, než byly jejich oddíly, což jim ztěžovalo práci a odsouzeným kontakt s nimi.

30. Vzdělávání

Evropská vězeňská pravidla v bodě 33.3 stanoví, že „každý vězeň musí mít možnost využít opatření, jejichž cílem je napomoci mu při návratu do svobodné společnosti po propuštění“. Tento standard je realizován mimo jiné prostřednictvím § 34 zákona, který stanoví, že „odsouzeným, u nichž jsou pro to předpoklady, se obvykle umožní, aby získali vzdělání na základní nebo i střední škole, anebo se zúčastnili dalších forem vzdělávání, které jim umožní získat a zvyšovat si svoji pracovní kvalifikaci“. Ustanovení § 46 vyhlášky stanoví, že „vzdělávání odsouzených je součástí programů zacházení s odsouzenými. Vzdělávání zajišťují zpravidla odloučená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště. Ve věznicích,

v nichž nejsou zřízena odloučená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště, zajišťuje vzdělávání odsouzených oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu).“

Dvě navštívené věznice nezajišťují odsouzeným možnost zvýšit si kvalifikaci rekvalifikačními kurzy, či jinou formou vzdělávání. V jedné věznici je odsouzeným standardně nabízena možnost přihlásit se do studijních programů, které zajišťují jiné věznice. V druhé věznici v případě, že přijde nabídka vzdělání z jiné věznice, speciální pedagog tuto informaci vyvěsí na nástěnky a čeká, zda se někdo z odsouzených přihlásí; za poslední 4 roky byl z důvodu vzdělávání přemístěn pouze jeden odsouzený.

31. Pohyb mimo věznici

V jedné věznici jsem se zabývala volným pohybem mimo věznici. Někteří odsouzení zařazení do věznice pro výkon trestu odnětí svobody s dohledem namítali, že jim ředitel nepovoluje volný pohyb mimo věznici v mimopracovní době (k účasti na akcích kulturně-výchovných a osvětových, sportovních, bohoslužbách a k návštěvám zdravotnických, rehabilitačních a obdobných zařízení; na základě § 51 odst. 3 vyhlášky). Důvodem byla zbývající délka trestu odnětí svobody převyšující 3 roky.

Obdobným případem se již dříve zabýval můj předchůdce, který v rámci šetření konstatoval, že pro nepovolení opuštění věznice by v nejmírnějším typu vězení a u odsouzeného s příkladným přístupem k výkonu trestu a dlouhodobě kladným hodnocením měly být dány závažné důvody. Nerozporuji oprávnění ředitele věznice nepovolit odsouzenému opuštění věznice, nicméně doporučuji povolení paušálně nevázat na zbývající délku trestu odnětí svobody.

32. Role „vybraného odsouzeného“

Odsouzení se mohou podílet na řešení otázek souvisejících s jejich životem ve věznici předkládáním návrhů a připomínek zaměstnancům Vězeňské služby České republiky (§ 44 zákona). Nemohou vykonávat rozhodovací, mocenskou činnost vůči svým spoluvězňům, neboť zákonná úprava stanoví pravidlo rovnosti práv odsouzených za podmínek a v rozsahu stanoveném zákonem (§ 15 zákona).¹¹

V jedné věznici jsem upozornila na roli tzv. vybraného odsouzeného, v jehož moci bylo navrhopvat na oddíle jiné odsouzené k práci na udržování pořádku na oddíle (tzv. „rajóny“). Stejný odsouzený

¹¹ K tomu viz Veřejný ochránce práv. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv: Vězeňství. [on-line]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010 [cit. 14. 12. 2015]. Str. 161. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Vezenstvi.pdf.

měl při sobě „knihu hlášení k lékaři“, takže pokud se kterýkoliv z odsouzených chtěl do knihy zapsat, musel ho o vydání knihy požádat. V této věznici byl také zaznamenán případ, kdy vychovatel pověřil jednoho z odsouzených výběrem schránek s korespondencí.

V jiné věznici odsouzení referovali o tom, že odsouzený, který je spoluvězni nazýván jako tzv. barákový, má výsadní postavení spočívající v tom, že rozdává poštu, vede knihu hlášení, zaznamenává, kdo chce daný den do kantýny, jaký je početní stav oddílu. Podle odsouzených navíc barákový fakticky rozhoduje o tom, kdo bude na oddíl umístěn, a přiděluje rajóny, tedy určuje, komu bude svěřen úklid oddílu. (Podíl na úklidu je přitom jedním z předpokladů pro to, aby odsouzený mohl získat odměnu a vytvořit si podmínky pro přeřazení do 1. skupiny vnitřní diference.) Situace byla předmětem šetření a následné komunikace s vedením věznice.

Uvedené případy jsou příklady nepřijatelného mocenského postavení jednoho odsouzeného ve vztahu k ostatním.

Doporučuji

- **zajistit, aby žádný z odsouzených nevykonával rozhodovací či jinou mocenskou činnost vůči ostatním odsouzeným.**

33. Kouření

Na odděleních jedné z věznic je odsouzeným zakázáno kouřit na ložnicích, na ubytovně mají k dispozici velkou kulturní místnost pro kouření a menší kulturní místnost je nekuřácká. Na celé této ubytovně je mezi odsouzenými pouze asi 5 nekuřáků (což je běžný poměr). Uváděli, že zákaz kouření se běžně porušuje i na nekuřácké kulturní místnosti. Odsouzeným v jiné věznici jsou na oddílech přístupná místa, kde je povoleno kouřit (tzv. kuřárny). Přesto v době návštěvy odsouzení na více oddílech kouřili i na ložnicích, což je v rozporu s čl. 21 vnitřního řádu, který kouření na ložnicích z důvodu možného ohrožení zdraví nekuřáků, nebo z protipožárních důvodů zakazuje. Nemám výhrady vůči nastaveným pravidlům, jen zjevně nejsou respektována.

Doporučuji

- **striktně dbát na to, aby odsouzení kouřili pouze v místech k tomu vyhrazených.**

Doporučení jsem adresovala do tří věznic.

Kulturní, sociální a duchovní potřeby

34. Nákupy ve vězeňské prodejně

Věznice v souladu s požadavky § 23 zákona realizují právo odsouzených nakupovat v prodejně věznice potraviny a věci osobní potřeby. V několika případech jsem narazila na problémy při realizaci nákupů.

V jedné věznici, patrně z provozních důvodů, nebylo možné zakoupit si v kantýně denní tisk, byť spadá do zaručeného sortimentu. V jedné věznici probíhají nákupy dvakrát týdně, nicméně nebyl ani orientačně stanoven čas navádění jednotlivých oddílů na nákup. Stávalo se tak, že odsouzení, kteří byli na vycházce, nebyli navedeni a nákup nemohli realizovat. Ve dvou věznicích vznikaly konkrétní problémy z toho, že odsouzení neměli k dispozici přehled zboží a cen, a přitom si zboží mohli jen objednávat a bylo jim následně rozváženo.

35. Povolování věcí k užívání

Podle § 4 odst. 2 vyhlášky si odsouzený u sebe smí ve věznici ponechat mimo jiné snubní prsten. V jedné z věznic museli odsouzení při příjmu odevzdat snubní prsten a vrácen jim byl teprve až na žádost, která podléhala schválení. Danou praxi je možno vnímat jako nepřiměřený zásah do práva na respektování soukromého a rodinného života.

Zabývala jsem se i otázkou možnosti odsouzených užívat věci, které povoluje ředitel nebo pověřený zaměstnanec, po splnění stanovených podmínek (na základě § 4 odst. 4, resp. § 30 vyhlášky). Vyhláška umožňuje odsouzeným užívat „další vlastní věci“ (nad rámec knih, časopisů apod.) „mající vztah k zajištění dalšího vzdělávání, programu zacházení, případně zájmové činnosti odsouzeného“. Věznice může povolit i elektrospotřebiče s příkonem vyšším než 100 W (pozn. od března 2015 vyšším než 60 W). Odsouzený hradí za vlastní elektrospotřebiče spotřebu elektrické energie a koncesionářské poplatky.

V některých věznicích bylo zjištěno, že zde nemá nikdo z odsouzených vlastní televizi – zásadně se totiž nepovolovalo. V jedné nebylo povoleno televizi zapojovat do elektrické sítě věznice; vlastní zdroj (baterie) se pochopitelně brzy vybije. Plošný zákaz nepovažuji za souladný s § 30 vyhlášky, který je třeba vykládat tak, že má být odsouzeným televize zásadně povolována, třebaže ustanovení dává řediteli věznice prostor pro uvážení, kdy televizi nepovolí.

Doporučuji

- **vlastní televize zásadně povolovat; vnitřním předpisem specifikovat důvody, kdy vlastní televize zpravidla nebude povolena.**

36. Náboženství

Každý má na základě čl. 16 odst. 1 Listiny základních práv a svobod právo svobodně projevat své náboženství nebo víru buď sám, nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony, nebo zachováváním obřadu.

36.1 Služby kaplana

V jedné věznici odsouzení i pracovníci věznice poukazovali na nedostatečnou přítomnost kaplana – v dané věznici pouze na půl úvazku. V jiné věznici nebyl žádný stálý kaplan; jednou za 14 dnů dojíždí římskokatolický laik a jednou za měsíc kněz.

36.2 Povolování náboženských předmětů

V jedné věznici odsouzení napříč oddíly upozorňovali na omezení možnosti mít u sebe růženec.

Možnost mít při sobě náboženské předměty pramení z § 22 odst. 2 zákona, resp. § 4 a § 30 vyhlášky, která stanoví, že o ponechání jiných věcí odsouzenému (včetně předmětů náboženské povahy) rozhoduje ředitel věznice, nebo jím pověřený zaměstnanec. V Metodickém listu hlavního kaplana č. 7/2007 je v čl. 4 zdůrazněno, že jiné předměty, jako křížky, růžence, růžencové předměty a další devocionální předměty, mohou mít pro odsouzené podstatný náboženský význam, který nemusí být zjevně patrný z jejich tvaru a používání.

V rámci rozhodování o ponechání náboženských předmětů ředitel věznice nesmí podstupovat nepřiměřené bezpečnostní riziko (např. užití růžence jako škrtidla), na druhou stranu by neměl rozhodovat pod vlivem přílišné opatrnosti. Současně by rozhodnutí o nepovolení takového předmětu nemělo být v nepoměru k tomu, jaké předměty mohou odsouzení běžně používat (např. psací potřeby, elektrický holicí strojek) a s jakými předměty mohou ve věznici (např. i v pracovním zařazení) přijít běžně do styku. Úvaha musí být vedena i o přípustných alternativách.

Doporučuji

- **k povolování náboženských předmětů přistupovat individuálně, bez přehnané opatrnosti a s ohledem na možné alternativy.**

37. Knihovna

Ustanovení § 21 odst. 2 zákona stanoví, že odsouzený si může bezplatně půjčovat z vězeňské knihovny knihy včetně odborných publikací a právních předpisů. Ustanovení § 29 odst. 2 vyhlášky stanoví, že věznice v rámci svých možností zabezpečuje vybavení knihovny základními právními předpisy z jednotlivých právních odvětví.

Nabídka právních předpisů v knihovně je často neaktuální a z toho důvodu nevyhovující (konkrétně se to týkalo tří navštívených věznic). V jiné z věznic v knihovně vůbec neměli zákon o výkonu trestu odnětí svobody a řád výkonu trestu odnětí svobody; také v jiné knihovně nejsou k dispozici, ale jsou alespoň v aktuálním znění dostupné na nástěnce na oddílech.

38. Další témata

38.1 Estetická úprava ložnic

Odsouzeným lze na základě § 17 vyhlášky „povolit přiměřenou individuální estetickou úpravu místnosti, ve kterých jsou umístováni“. Realizaci tohoto ustanovení jsem komentovala v případě dvou věznic. Bylo zakázáno nalepovat si např. fotografie svých blízkých, plakáty atd. na své osobní skříňky či postele. Rozumím bezpečnostním důvodům, které stojí za tímto přístupem, avšak domnívám se, že plošný zákaz není přiměřený. Pro zajištění bezpečnosti lze určit způsob připevnění obrázků, který umožní účinnou kontrolu.

38.2 Sledování televize

V jedné věznici bylo povoleno sledovat televizi na kulturních místnostech až od 19:00 hod. S ohledem na nevelké množství aktivit, které jsou odsouzeným přes den k dispozici, a na profilaci některých oddílů pro umístění trvale pracovní nezařaditelných odsouzených jsem toto opatření hodnotila jako nepřiměřené. Odsouzení tam dále mohli sledovat pouze veřejnoprávní stanice (čtyři), až na některé oddíly, kde mohou vybírat ze 14 programů.

38.3 Vařiče

Na některých oddílech se pro přípravu kávy nebo čaje dělí až 70 odsouzených o jeden vařič, který je možné používat v době od 8:00 do 11:00 hod. a od 15:00 do 20:00 hod. Doporučila jsem pořídit také rychlovarnou konvici a umožnit používání přístrojů bez omezení od budíčku do večerky.

38.4 Poskytování kopií dokumentů

V jedné věznici měli vychovatelé i sociální pracovníci zapovězeno kopírování jakýchkoliv dokumentů pro odsouzené. To je v rozporu se stanoviskem ochránce,¹² které přijal generální ředitel Vězeňské služby ČR. Jsme ve shodě, že striktní uplatňování § 17 NGR č. 50/2008 by

¹² VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv – vězeňství. Brno: [cit. 14. 12. 2015]. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Vezenstvi.pdf. S. 256 a násl.

v konečném důsledku mohlo vést ke znemožnění uplatňování práv odsouzených. Byť generální ředitel dopisem ze dne 13. září 2010 přislíbil změnu cit. nařízení v uvedeném duchu, doposud se tak nestalo a věci se dále budu zabývat.

Doporučuji

- **na požádání poskytovat fotokopie dokumentů zaslaných orgány činnými v trestním řízení (např. rozsudek).**

Příprava na propuštění

39. Výstupní oddělení

Ve věznicích lze na základě § 74 zákona zřizovat výstupní oddělení, která mají za cíl umožnit odsouzeným přípravu na pobyt na svobodě. Podle § 12 vyhlášky by měl být odsouzený na výstupní oddělení umístěn zpravidla šest měsíců před očekávaným skončením výkonu trestu odnětí svobody. Evropská vězeňská pravidla se v bodu 107.1 a násl. věnují problematice přípravy odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Kladou důraz na existenci a aplikaci postupů a speciálních programů, které umožní co možná nejsnazší přechod odsouzeného do běžného života.

V jedné z věznic formálně bylo zřízeno výstupní oddělení, ale šlo jen o víceúčelovou dvoulůžkovou celu (pro výkon kázeňských trestů, eskortní cela, krizové oddělení). Fakticky byla příprava na opuštění zařízení realizována pouze přizpůsobením programu zacházení. Také v další věznici jsem konstatovala příliš malou kapacitu výstupního oddělení (3 cely, 6 míst). V jiné věznici právě probíhalo zřizování výstupního oddělení. V další věznici tvořily výstupní oddělení tři cely, vždy pro jednoho odsouzeného. Tyto cely jsou na tzv. naváděcí trase, tedy je v jejich okolí velmi rušno. Tudíž mohou být otevřené pouze dvě a půl hodiny denně. Zde umístění odsouzených jsou tak paradoxně mnohem více omezeni, než na běžném oddíle.

V jiné věznici sice fungovalo výstupní oddělení, nepojily se s ním však extramurální aktivity (tedy odehrávající se mimo věznici). Jiným odsouzeným (62 za rok) nabízeny a schvalovány byly. Jinde na výstupním oddělení nebyl k dispozici vaříč, ani suroviny poskytované věznicí, ze kterých by si mohli odsouzení uvařit.

Doporučuji

- **kapacitu výstupního oddělení přizpůsobit populaci věznice; do té doby odsouzeným, kteří se z kapacitních důvodů na výstupní oddělení nedostanou, přizpůsobit program zacházení;**
- **program zacházení na výstupním oddělení přizpůsobit jeho účelu, tedy zajistit podmínky pro samostatnou přípravu stravy a možnost extramurálních aktivit.**

40. Praktické aspekty života po propuštění na svobodu

40.1 Hmotné zabezpečení odsouzeného při propuštění z výkonu trestu

Doporučení č. 33.8 Evropských vězeňských pravidel uvádí, že „při propuštění by měli být vězni rovněž vybaveni prostředky na živobytí pro první období, vhodným a dostatečným oblečením s ohledem na podnebí a na roční dobu a dostatečnými finančními prostředky umožňujícími dopravu do cíle jejich cesty“.

Otázky finančního zajištění po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s odsouzenými standardně řeší zpravidla sociální pracovníci věznic. Ve dvou případech jsem poukazovala na to, že by se měli zabývat také možnostmi přiznání mimořádné okamžité pomoci po propuštění, či příspěvku na péči. Sociální pracovník má spolupracovat s příslušnými orgány sociálního zabezpečení. Podle okolností a schopností odsouzeného by měl podávat potřebné návrhy, nebo odsouzenému s vyřízením žádosti o dávku pomoci, nebo jej alespoň nasměrovat a vybavit potřebnými kontakty.

40.2 Doklad totožnosti

Ustanovení § 13 odst. 1 vyhlášky stanoví, že „věznice dbá o to, aby odsouzení byli z výkonu trestu propouštěni s platnými doklady totožnosti“. Obdobně doporučení 33.7 Evropských vězeňských pravidel stanoví, že „musí být přijata taková opatření, aby byli vězni při propuštění podle potřeb vybaveni nezbytnými doklady a průkazy totožnosti“. Uvedené se vztahuje na všechny odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody, včetně cizinců. Cizincům je dále třeba umožnit kontakt s diplomatickými nebo konzulárními představiteli státu, jehož jsou příslušníky (doporučení 37.1 Evropských vězeňských pravidel, obdobně též § 72 odst. 3 zákona).

V jednom případě jsem kritizovala, že věznice nepomáhá cizincům se zajišťováním osobních dokladů před propuštěním.

40.3 Vyhledání návazné sociální služby

V jedné věznici z rozhovoru se sociální pracovnící vyplynulo, že odsouzeným při propuštění z výkonu trestu nepomáhá s vyhledáním poskytovatele sociálních služeb, případně poskytovatele zdravotních služeb, ačkoli toho někdy je zapotřebí.

Základním úkolem sociálního pracovníka je realizování sociální práce, která je zaměřena zejména na plynulý přechod odsouzeného do řádného občanského života, což s sebou nese zajišťování práva odsouzeného na poskytování sociálního poradenství, pomoci a podpory. Pokud toho není odsouzený sám schopen, s vyhledáním vhodného poskytovatele sociálních služeb by mu sociální pracovník věznice měl pomoci, a pokud tak určí lékař, tak i vhodného poskytovatele zdravotních služeb.

Stížnosti a žádosti

41. Žádosti

41.1 Pohovor s ředitelem věznice

Odsouzení mají na základě § 34 odst. 8 vyhlášky právo požádat ředitele věznice o pohovor, který musí být uskutečněn do jednoho týdne, a vyžadují-li to okolnosti, i dříve. V jedné věznici odsouzení uváděli, že pohovor s ředitelem prakticky není možný. Také v jiné věznici uváděli, že vznášené požadavky s nimi řeší zástupce ředitele, vedoucí oddělení výkonu trestu, příp. vychovatel. V „knize žádostí a stížností“ jsem o tom našla důkazy.

Doporučuji

- **umožnit pohovor s ředitelem věznice, pokud o něj odsouzený žádá.**

41.2 Rychlost odezvy na žádost

Žádosti odsouzených, které jsou předány zaměstnancům věznice, musejí být bezprostředně zaevidovány a postoupeny odpovědným orgánům k dalšímu vyřízení. Setkala jsem se s případem odsouzeného, který uvedl, že před třemi týdny předal vychovateli žádost o přemístění do jiné věznice. V době návštěvy se žádost stále nacházela u vychovatele, který ji dosud nezpracoval.

Doporučuji

- **žádosti odsouzených bezodkladně postupovat k vyřízení.**

42. Střet zájmu

V jedné věznici jsem se znepokojením zaznamenala, že do procesu vyřizování stížnosti na jednání příslušníka vězeňské služby byla zapojena jeho osoba blízká. V podmínkách navštívené věznice šlo o ředitele věznice, který zpracovával stanovisko ke stížnosti, o které je opřeno vyřízení stížnosti Generálním ředitelstvím Vězeňské služby České republiky. Bez ohledu na důvodnost či nedůvodnost stěžovatelem namítaných skutečností není tento způsob vyřizování stížnosti akceptovatelný.